

**Радисав Ј. Маројевић**

Никић - Црна Гора

e-mail: Radisavmarojevic@gmail.com

## ЕСХАТОЛОШКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПРАВОСЛАВНЕ ВЈЕРЕ

***Апстракт:** Овај чланак представља анализу хришћанског схватања смрти, гријеха, страдања и спасења човјека. Показује се да се смрт не јавља као казна због учињеног престапа, већ као посљедица гријеха, која се и насљеђује због слабости човјечије природе. А вјера прожета есхатолошком димензијом омогућава човјеку да јасно разликује пролазно од непролазног, као и да постане свјестан чињенице да овај свијет није вјечан, да овај земаљски живот предстаља само једну фазу која га води правом циљу истинског живљења.*

***Кључне ријечи:** човјек, гријех, смрт, есхатологија, спасење.*

Говорећи о есхатологији с православног гледишта, круцијалном се сматра јеванђелска порука људима о Васкрсењу Христовом и будућем општем васкрсењу творевине које се читује као победа над смрћу. Свети Оци су стварање свијета ни из чега разјаснили тиме што се узрок постојања свијета налази у будућности, а не у прошлости, будући да прије него што је Бог створио бића, у свијету није постојало ништа, ни идеје, ни материја. Сâмо стварање, то јест тренутно историјско живљење, без сједињења творевине с Богом, „не осигурава јој вечно постојање. У појави Исуса Христа хришћани су видели појаву очекиваног Царства Божијег, а у Христовом Васкрсењу потврду и долазак последњих дана и циља због кога је Бог створио сва бића и људе“<sup>1</sup>, што је потврђивао Дух Свети Својим васкрсењем Христа из мртвих, јер је за Њега везан долазак „последњих дана“, односно Христа и Царства Божијег у историји. Страдање је основно питање човјека који вапи за Богом. Христос је одговор Бога на вапај. Христос је донио Јеванђеље милосрђа, исцјељења, мира и љубави.<sup>2</sup> Самим тим, превазилажење смрти је „плод *силаска Бога* у свет и Његовог сједињења *с природом* творевине... То је откривено свету кроз оваплоћење Сина Божијег и васкрсење Христово, односно кроз Христа и Цркву као Тело Христово“<sup>3</sup>. Дакле, догађај Вознесења Христовог и Његово обећање да ће поново доћи у сили и слави, хришћанима су указали на то да се истина створених бића налази у будућности, на крају историје, у поменутом Другом доласку Христовом, када ће бити крај историје и долазак Царства Божијег у пуноћи.

Својим моралним усавршавањем које води истинском препороду и промјени себе самога у човјека који потврђује да је Божије створење, човјека који сваким дахом слави Бога, Оца и Сведржитеља, човјек стиче основу да размишља о сопственом вјечном животу, о животу у вјечном Богу, у вјечном Царству Божијем. Међутим, да би постао истински човјек и члан Божијег Царства, није довољно да мисли на вјечност, нити да себе изграђује у било ком погледу, већ би требало и да у Богу нађе вјечни циљ

1 Мидић 2003, 16.

2 Марциновский 1989.

3 Мидић 2003, 17.

свога живота, јер је сасвим разумљиво да било које постављање привремених циљева само собом потири и жељу и могућност за постизање нечега што се односи на вјечни живот и само истрајава на путу нечега што има обресе пролазног и привременог живљења. Вјечни живот је „божански живот, па је стога једини вјечни циљ људског живота, очигледно, само морално усавршавање човјека према вјечној слици савршеног Оца (Мт. 5, 48), јер за постизање тога циља човјеку стварно није довољно ни мноштво вјекова“<sup>4</sup>.

Постављање тога бесконачног циља са собом повлачи и ступање на тај пут вјечног живота, који се за праведнике састоји у вјечном блаженству, а за грешнике у вјечним мукама. Са тог пута не би требало да се силази, нити да се прелази на пут привременог живљења, опхрваног пролазношћу и одсуством тежње за нечим вјечним што надилази сву неминовност свакодневног живљења. Сва погубност и бесмисленост овоземаљског живљења, која почива у робовању страстима и испољавању наших немоћи, може да буде превладана тиме што ћемо постати причасници самог Божанског Живота, који ће служећи Богу потврђивати, обogaћивати и просвјетљивати свој властити живот. Јер, ми „за себе задобијамо смисао живота само у том случају ако, служећи Њему, као синови и наследници домаћина, служимо у нашем сопственом делокругу, ако Његов живот, светлост, вечност и блаженство може постати и наше, ако наш живот може постати божански“<sup>5</sup>, што подразумемијева наше „обожење“, наш пут ка апсолутном савршенству, нашу побједу над свеокружујућом смрћу и пропадљивошћу, и ослобађање из чврстих окова гријеха и разноврсних страсти које поробљавају човјечију душу неумољиво је одвлачећи према оном заводљивом, привидном, пролазном и трулежном начину живљења, које одводи у крајњу таму и бездан ништавила.

Полазећи од тврдње да апостоли нису вјеровали у Христа као Спаситеља свијета због њиховог виђења васкрслог Христа, већ због познања истине Његовог учења и дјела, поред осталог и те да поништење грехова у свијету изискује нечију искупитељску жртву, која би својом величанственошћу могла то заиста да изврши, и да Христос као Онај Који Својом чистотом савладава гријех може да буде та искупитељска жртва, можемо с правом рећи да је сâмо виђење Његовог јављања поткријепило њихову вјеру и својом фактичношћу повисило њен степен ваљаности. Оно што је Христос у Свом животу чинио, то је у Свом учењу и објављивао, а Јеванђеље садржи све оно што је човјеку потребно за живот и у овом и у оном свијету. Срж апостолске проповиједи састоји се у обзнањивању истине о очишћењу човјечијих грехова силом Христове искупитељске крсне смрти, силом Његовог добровољног страдања и преузимања на Себе њихових грехова, спасавајући их Својим жртвовањем од пропасти живљења огрезлог у гријеху које не води у Царство Божије. Важно је истаћи да се Господ не одриче грешника, као и да покајнику даје „благодат Духа Светог, која у душу уноси мир и слободу и човек умом и срцем пребива у Богу“<sup>6</sup>. Бог је слободном вољом, а не из било какве обавезе, спасао свијет смрћу Свог Јединородног Сина, чијим се искупљењем свијет очувава и настаља да постоји ослобођен од поништених грехова несамјерљивошћу жртве невино пострадалог Спаситеља свијета која као израз свепраштајуће Божије љубави раскида и најтврђе окове грешности.

Када је пак ријеч о спасењу људи, неопходним се чини такође и разјашњавање комплексног односа захтјева љубави и праведности према грешницима, до којег долази услед њиховог немогућег истовременог остваривања. Наиме, док љубав, с једне стране, захтијева да се грешнику опрости, праведност, с друге, изискује правду, то јест да се

---

4 Несмелов 2010, 433.

5 Франк 1995, 42.

6 Свети Силуан Светогорац 2006, 139.

грешник казни у складу са преступом који је начинио. Међутим, Божије милосрђе је дјеловало силом искупитељске жртве Јединородног Сина Божијег и њеним чудом нашло начин да спаси грешнике. Та безмјерна жртва „у потпуности покрива све преступе људи, па тако, у потпуности задовољавајући праведност Божјег суда, она доиста ствара мјесто за свепраштајућу Божју љубав и, значи, заиста чини могућним Божје спасење људи“.<sup>7</sup> Значи, човјеку је омогућено да се спаси силом свепраштајуће љубави Божије, силом која „покрива“ и „прекрива“ све грехове људи, а то ће се остварити заједно с откривењем будућег живота, односно с општим васкрсењем људи, у чему се и састоји стварна дубина смисла човјечијег живљења. Вођен силом те љубави, човјеку је могуће да крочи на пут стицања вјечног и непотрошивог блага, које ће обогатити његову душу, пут који подразумемијева сталну борбу и одрицање, борбу смисла и бесмисла, стварног и привидног, свјетлости и таме. На том путу долази до тријумфа оног Божанског у човјеку и задобијања Царства Небеског, то јест до дјелатног превазилажења бесмисла пролазности свепрожимајућим смислом живота, којег симболизује крст и крноваскрсно страдање које нам посвједочује достизање истинског живота. Самим тим, спасење свијета је могуће само „актом божанске благодати, и највише што човек може да учини је да буде што бољи преносник благодатних божанских сила. У томе је највиши циљ земаљског постојања, и у обећању коначног савладавања зла... састоји се метафизички смисао благе вести.“<sup>8</sup>

И док се у руској религијској философији побједа над смрћу различно тумачи<sup>9</sup>, полазећи од Истине као критеријума, хришћанство не жели да помогне људима „тима што ће их помирити са смрћу, него да им открије Истину о животу и смрти, да би их ова Истина могла спасти“.<sup>10</sup> Побједа над смрћу, тријумф правде – постулати су духа којих се никад не одриче, јер дух се не плаши смрти и правда побјеђује чак и онда када доживи пораз. Хришћанство је трагични оптимизам, у којем је „богоостављеност“ тек прелазни момент.<sup>11</sup> Христово страдање даје смисао сваком страдању на земљи, оно обзнањује долазак побједе, чији је почетак Његова смрт, а врхунац Његово васкрсење, које представља тријумф „благодатних, животворних сила Божијих над смртоносним силама

---

7 Несмелов 2010, 451.

8 Левицки 2004, 273.

9 Тако, Н. Ф. Фјодоров замишља уклањање смрти из свијета као ствар човјечијег духа, као тријумф човјечије воље, која је завладала законима постојања и која је покорила природу. В. С. Соловјов је увјерен да одређеност човјековог живота и смрти зависи од његове слободне воље. Човјеку је дата морална сила, он може да побиједи зло у својој души, може да постане уистину натчовјек, који би првенствено требало да буде побједник над смрћу. У руској религиозној философији смрт се посматра као индивидуални опит, који је неопходан човјечијој души за прикључивање к вјечности. У уобичајеној свијести нема мјеста за прихватање смрти, људи виде смрт као неподношљиву противрјечност, из феноменалног свијета, у којем човјек живи и у којем гради своју судбину. Али у животу истинском, праведном, духовном, смрт се не приказује као „минус космоса“, нити као мрачни и страшни пут у небиће, већ као ослобођење од мука свијета, као пут к истинској слободи, ка божанственом откривењу и будућем васкрсењу. С. Н. Булгаков тврди да је смрт сваког човјека у исто вријеме Христова смрт. Тако схваћена смрт је благо, врата бесмртности, благодатни и радосни догађај. Тако појмљена смрт није безвремена, она је човјекова судбина, јединство вишег добра и вишег разума. Према томе, човјекова смрт и бесмртност се у руској философији схватају као његова судбина, кроз смрт се достиже бесмртност, постизање своје индивидуалности у сједињењу с Христом [Конева, А. В. (1995): „Смерть и бессмертие человека в русской религиозной философии“, *Фигуры Танатоса*. Философский альманах. Пятый специальный выпуск. СПб.].

10 Шмеман 1994, 99.

11 Вышеславцев окт. 1939 – март 1940.

природе, то је поништавање природног поретка благодатним поретком Царства Божијег. Али чудо васкрсења није укидање закона природе.<sup>12</sup> Не. Смрт и даље заузима своје мјесто у свијету. Мјесто које је добила захваљујући Адамовом гријеху, што потврђује и јеванђелиста сљедећим ријечима: „Као што кроз једнога човјека уђе у свијет гријех, и кроз гријех смрт, и тако смрт уђе у све људе“ (Рим. 5, 12). Овдје се смрт посматра као странац, као нека прираслина човјечијој природи, као нешто што је Адамовим преступом у Едемском врту ушло у њу, и у читаву творевину. Послије Адамовог кусања плода са дрвета познања, смрт улази у човјечију природу, и то најприје „духовна смрт, која је човеково разлучење од Бога, а затим и смрт телесна, која је разлучење душе од тела у одређено време“.<sup>13</sup> Адам је очит примјер таквог поимања смрти, па се може рећи да је приликом сагрешења Адам духовно умро, а потом, нешто касније, и физички, а Бог је оставио човјека у животу, дајући му прилику да се покаје, да се уздигне и задобије надасве потребну заједницу са Њим. То значи да се смрт не јавља као казна због учињеног престопа, већ као посљедица гријеха, која се и наслеђује због слабости човјечије природе.

Уколико се свјетлошћу Васкрсења пружа „залог, и тврди могућност стварне промене онтолошког статуса овдашњег бића, онда је, према томе, судбина овдашњег бића – или остварење или неостварење ове могућности; или испуњење или неиспуњење поуке и залога датог у Васкрсењу“<sup>14</sup>, што ће нам постати јасно очекиваним догађајем Страшног Суда. Васкрсењем се вјери открива сав бесмисао смрти и пролазности. Чудо васкрсења се пројављује у вјери и окренуто је човјечијој слободи и љубави, њему је туђа било каква гаранција, принуда и доказивост. Самоодрицање и вјера представљају човјекову насушну потребу, оно што га управља да ходи путем Истине и Правде, Љубави и Наде, што на крају резултира његовим истинским спасењем, превазилазећи и остављајући по страни сву сујетност и бесмисленост човјечијих дјела.

Уколико се прихвати хришћанско поимање догађаја Другог доласка Христовог и васкрсења мртвих у којима се остварује истинско постојање творевине, онда је сасвим разумљиво и то да ће, док се то будуће Царство не оствари и даље постојати смрт, односно гријех. Међутим, док се тај догађај не оствари, Дух Свети дјелује у историји тако да је будуће Царство Божије присутно као Евхаристија, као заједница људи и природе која је слика будућег Царства као заједнице све творевине са Христом у средишту. У Евхаристији се посредством Духа Светог већ овдје и сада предокушава избављење од смрти, односно вјечни живот, па као чланови литургијске заједнице, преко које постају чланови будућег Царства, људи постају свети, бесмртни и спасени, а конституишући Свету Литургију, Дух Свети преображава творевину у Тајну Христову, чинећи Евхаристију сликом Царства Божијег. Својим распећем и васкрсењем Христос је „надвладао смрт и човеку дао могућност да је, након што се сједини са Њим, и сам надвлада у свом личном животу. Тај циљ се достиже кроз свете тајне Цркве. Оне не ослобађају човека од онога што се назива психолошком кривицом нити умилоствљују Бога због Адамовог греха, али оне побеђују смрт. Кроз крштење постајемо удови васкрслог Тела Христовог а кроз причешћивање Телом и Крвљу Христовом примамо лекове за бесмртност.“<sup>15</sup>

Према хришћанском схватању, историја ће се завршити када дође до тога да се сва творевина сједини с Христом и када се деси опште васкрсење мртвих, чиме ће бити

---

12 Берђајев 1996–7, 63.

13 Влахос 1998, 28.

14 Хоружиј 2002, 138.

15 Влахос 1998, 33.

побијеђена смрт. Стога је Евхаристија до Другог доласка Христовог, када ће се десити васкрсење мртвих, односно васкрсење цијелокупне природе као Тијела Христовог, „ход ка последњем догађају и икона Царства Божијег, предокус истинског постојања, а не сама истина, чије се испуњење очекује у будућности“<sup>16</sup>, без које нема ни будућег Царства. У сједињењу с Христом, у коме се у будућности налази савршенство човјека и творевине, и човјек и творевина остају онакви какви јесу по природи, али уз то обожени, бесмртни, а то значи да онтолошки однос човјека према другом човјеку и природи подразумијева „љубав према другом и према природи, и виђење другог онаквим какав ће бити у будућности сједињен с Богом у Христу, а не какав је сад“.<sup>17</sup> Самим тим, постаје нам јасно да то обухвата и љубав према грешнику, јер ће он престати да буде такав ако оствари заједницу с Христом, Који ће доћи у сили и слави.

Хришћанство о смрти говори као о посљедици гријеха, као посљедњем непријатељу, као највишем злу које би требало да буде побијеђено. Злом резултату гријеха, које се супротставља Божијем стварању свијета, јер покушава да творевину врати у небиће, иако човјек није створен за смрт. Исус Христос је и дошао у свијет да искупи и спаси примивши смрт и смрћу је побијеђивши. Јер, да би се оживјело треба умријети. У крсту, смрт се „преображава и води ка животу, ка васкрсавању. А сав живот овога света мора бити проведен кроз смрт, кроз распеће. Без тога он не може да приступи васкрсавању, вечности.“<sup>18</sup> Да, смрт нема „посљедњу“ ријеч. То је изузетно важно. Није коначна, крајња инстанца у човјековом животу, већ пролазна, трошна, „припремна“, ако се може тако рећи, а може, јер да се не може рећи, не би се ни казало, „помоћна“ степеница, јер води ка вјечном животу. Смрт влада у амбису бесмисла и безумља, док у „благодати“ смисла царује живот, царује вјечност. Сав трагизам смрти превладава васкрсавање, оно ништа не жели да препусти трошности, труљењу и мрачним силама смрти, не мири се са њом, већ чврсто и непокорно стоји лицем у лице с њом, и побјеђује је. Силом Крста, снагом Васкрсења.

Христово исцјелјивање онтолошки је чин праштања грехова, то јест очишћења, помиловања и спасења човјека, који га избављају из греховног стања, дајући му нови живот и отварајући пред њим двери Царства Христовог. Православно учење, за разлику од протестантизма, тврди да човјек и последије грехопада сачувава слободу воље: његово обраћење без његове сарадње било би принуда од стране Бога. Бог ствара силу ради тога да би вјеровали, а не саму вјеру, у противном би требало да повјерује не човјек, већ „силазећи на њега“ Свети Дух. Човјеково спасење дешава се уз његову сарадњу благодаћу Божијом.<sup>19</sup> Уз јединствену наду да ће га Господ примити у Своје бесконачно биће, јединствену наду у јединствено спасење, будући да је спасење лично дјело свакога понаособ.

Да закључимо: вјера прожета есхатолошком димензијом собом носи и живу свијест о томе да овај свијет није вјечан, да облици човјечијег и космичког постојања са којим се сретамо свакодневно нису нешто што би у себи носило примјесу вјечности, већ напротив, носе обилежја ефемерности које нам указују да постоје разна стања кроз која свијет пролази. Хришћанска есхатолошка вјера је живо осјећање да је свијет „несталан, варљив, изопачен; она је зато жива нада да ће истински лик света и човека, онај који одговара Божанском плану о њима, *једном* ипак бити *остварен*“.<sup>20</sup> Својим бивство-

---

16 Мидић 2003, 45.

17 Исто, 47.

18 Берђајев 2000, 276.

19 Николаева 2002, 67.

20 Франк 2004, 131.

вањем у очекивању неког бољег, истинског живота, осјећањем испуњеним и вођеним хришћанским откривењем, есхатолошка вјера нам омогућава да јасно разликујемо пролазно од непролазног, привидно од „стварног“, као и да постанемо свјесни чињенице да овај земаљски живот представља само једну фазу која нас води правом циљу истинског живљења.

## Литература

- Берђајев, Н. (2000): *О човековом познању*, Београд: Zepet Book World.
- Берђајев, Н. (1996–7): *Философија слободe I*, Београд: Логос-Ант.
- Влахос, Ј. (1998): *Живот после смрти*, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског.
- Вышеславцев, Б. (окт. 1939 – март 1940): Богооставленность, „Путь“, № 61.
- Конева, А. В. (1995): „Смерть и бессмертие человека в русской религиозной философии“, *Фигуры Танатоса*. Философский альманах. Пятый специальный выпуск. СПб.
- Левицки, С. (2004): *Огледи из историје руске философије*, Београд: Логос.
- Марцинковский, В. (1989): Смысл страдания, *Нью-Йорк, 1955, 2-е изд., Корнталь: Свет на Востоке*.
- Мидић, И. (2003): „Онтологија и етика у светлу христологије Св. Максима“. у: *Саборност*, год. IX, бр. 1–4, 13–59.
- Несмелов, В. (2010): *Наука о човеку*, Подгорица–Никшић: ЦИД Подгорица – Филозофски факултет Никшић.
- Николаева, О. (2002): *Православие и свобода: сборник статей в двух частях*, Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры.
- Попов, В. (2006): *Православье и свобода*, зборник, Цетиње: Светигора.
- Силуан Светогорац, Свети (2006): „О вољи Божијој, о слободи човековој и о послушности“. у: Попов, В. (2006), *Православье и свобода*, зборник, Цетиње: Светигора.
- Франк, С. (1995): *Смисао живота*, Београд: Логос-Ортодос.
- Франк, С. (2004): *Светлост у тами*, Београд: Логос – Бримо.
- Хоружиј, С. (2002): *Диптих о тиховању*, Београд: Бримо.
- Шмеман, А. (1994): *За живот света: светотајинска философија живота*, Београд-Никшић: Логос-Ортодос-Јасен.

**Radisav Marojević**

## **ESCHATOLOGICAL DIMENSION OF THE ORTHODOX FAITH**

This article is of analysis of the Christian understanding of death, sin, suffering and salvation of man. It turns out that the death does not occur as a punishment for the committed offense, but as a consequence of sin, which is inherited due to the weakness of man's nature. A faith imbued with eschatological dimension allows one to clearly distinguish transient from everlasting, and to become aware of the fact that this world is not eternal, that this earthly life is to act as a single phase, which leads him to the right goal of true life.

